

Revisorn och låneförbudsreglerna i ABL

Rodrigo Guarachi

Kandidatuppsats i handelsrätt

Revision

HT2011

Handledare

Krister Moberg

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Problemformulering.....	10
1.3 Syfte	10
1.4 Avgränsningar.....	10
1.5 Metod och material	11
1.6 Disposition	11
2. Allmänt om revision och revisorn	13
2.1 Begreppet revision	13
2.2 Revisorns olika roller.....	13
2.3 Revisorns övergripande mål och revisionens syfte.....	14
2.4 God revisionssed och god revisorssed	14
2.5 Revision från början till slut - Revisionsprocessen	15
2.5.1 Planering	15
2.5.2 Granskning	15
2.5.3 Rapportering	16
2.5.4 Dokumentation.....	17
2.6 Revisorsnämnden.....	17
3. 3. Låneförbudet i ABL - en introduktion	19
3.1 Kort historik.....	19
3.2 Huvudregeln.....	19
3.3 Undantagen	20
3.3.1 Koncernundantaget	20
3.3.2 Kommersiella lån	20
3.4 Rättsliga påföljder	21

3.4.1 Straffrättsliga	21
3.4.2 Civilrättsliga.....	21
4. 4. Närmare om revisorns granskning av låneförbudsregeln i ABL	23
4.1 Låneförbudsregelns koppling till förvaltningsrevisionen	23
4.2 Låneförbudsregelns koppling till revisionsberättelsen	24
4.2.1 Anmärkning	24
4.2.2 Särskild förteckning	24
5. God revisionsred i samband med granskning av transaktioner som är/kan vara i strid mot låneförbudet.....	25
5.1 Inledning	25
5.2 Den förbjudna kretsen.....	25
5.2.1 Av fysiska personer	25
5.2.2 Av juridiska personer.....	26
5.2.3 Några sammanfattade synpunkter.....	28
5.3 Den rättsliga karaktären av transaktionen.....	29
5.3.1 Återbetalning av det förbjudna lånet	29
5.3.2 Galdenarsbyte	30
5.3.3 Några andra transaktioner som kan innebära förbjudet lån	32
5.3.4 Några sammanfattade synpunkter.....	34
5.4 Undantag enligt låneförbudsbestämmelserna	35
5.4.1 Kommersiellt lån.....	35
5.5 Några sammanfattade synpunkter.....	37
6. Slutsatser.....	39
Källförteckning	41

Sammanfattning

Den rättsliga strukturen som ett aktiebolag är uppbyggd efter består av flera regelsystem. Dessa regelsystem återfinns i aktiebolagslagen och har olika syften. Ett av dessa regelsystem som vi här kallar låneförbudet eller låneförbudsreglerna syftar till att skydda aktiebolagets egna kapital. Låneförbudsreglerna innebär i korthet att man begränsar bolagets lånerätt till fysiska- eller juridiska personer på grund av deras inflytelserika ställning i ett aktiebolag. På så sätt hindras att bolagets medel utnyttjas på ett felaktigt sätt. För att få regelsystemet att fungera i praktiken har lagstiftaren ansett att det har varit nödvändigt att revisorn tilldelas en del av ansvaret för att se över så att dessa regler efterlevs. Detta ansvar som revisorn tilldelats kan medföra vissa problem eftersom låneförbudsreglernas utformning anses ge upphov till tillämpningsproblem. Det är härifrån uppsatsen har sin utgångspunkt och syftar till att utröna vad god revisionsbedömning är när revisorn ska granska en transaktion som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL. Tillsynsärendena har haft en framträdande roll i arbetet med att besvara detta syfte. Tre rättsliga problemområden när det gäller låneförbudsreglerna och revisorns revision har uppmärksamats i tillsynsärendena. Dessa problemområden är den förbjudna kretsen, den rättsliga karaktären av en transaktion och kommersiella lån.

God revisionsbedömning är, när revisorn granskar en transaktion som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL, att revisorn skaffar sig en välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet för att kunna bedöma om transaktionen är förenlig med låneförbudsreglerna. Begreppet välgrundad uppfattning och dess innebörd lyfts fram av RN i flera ärenden som det väsentliga för en revisor att i dessa sammanhang ta till sig. Revisorn har en välgrundad uppfattning när denne har tillräcklig insikt i närståendeförhållandet för att bedöma transaktionens förenlighet med låneförbudsreglerna. Välgrundad uppfattning fås således genom att granska närståendeförhållandet närmare. Begreppets närmare innebörd är avhängigt till närståendeförhållandets form och till de tolkningsfrågor och tillämpningsproblem som låneförbudsreglerna ger upphov till.

Summary in English

The legal structure that forms the basis of a limited company is made up of several regulatory systems. These regulatory systems are contained in the Swedish Companies Act and have different purposes. One of these systems known as “prohibited loan” or “rules regarding prohibited loans” is aimed at protecting the company's equity capital. These rules basically limit the company's lending rights to natural or legal persons who have an influential position in a corporation. In order for the regulatory system to function in reality, the legislator considered it was necessary that the auditor be assigned a share of the responsibility to ensure compliance. This responsibility may cause some problems because of the design of these rules means they may be difficult to apply in practice. This paper seeks to determine what the generally accepted auditing standards in Sweden should be in a situation when the auditor has to review a transaction that is, or may be, in violation of the rules that prohibit loans (Chapter 21 of the Company Act). Supervision cases have played a prominent role in efforts to accomplish this. Three legal areas of concern have been noted in supervision cases. These are the “prohibited class of persons”, “the legal nature of a transaction”, and “commercial loans”.

Generally an accepted auditing standard in this context is when the auditor obtains a legitimate understanding of the affined relationship in order to assess whether the transaction is consistent with the rules of prohibited loans. The concept of legitimate understanding is highlighted by the auditor board in several cases when they explain what generally accepted auditing standard is in these contexts. The auditor has a legitimate understanding when he has sufficient understanding of the affined relationship in order to assess the compatibility of the transaction in relation to the rules on prohibited loans. A legitimate understanding is obtained by examining the relationship closer. The essential meaning of the concept depends on the model of the relationship and on the questions and application problems that the rule of prohibited loans creates.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
ABL 44	1944 års aktiebolag
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer
ISA	IFACs internationella standarder i revisionsfrågor
Mnkr	Miljoner kronor
Prop.	Proposition
RevR	FAR: s rekommendationer i revisionsfrågor
RL	Revisorslag (20001:883)
RN	Revisorsnämnden
RNFS	Revisorsnämndens föreskrifter
RS	Revisionsstandard i Sverige
SOU	Statens offentliga utredning
VD	Verkställande direktör
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Från en samhällsekonomisk synvinkel har associationsformen aktiebolag haft och har stor betydelse för utvecklingen. Deras rättsliga struktur lämpar sig väl för innovativa aktiviteter, för organisation och finansiering av storskaligt företagande. Det är ett verktyg för organiserat risktagande.¹ Så länge aktiebolaget fungerar väl i juridisk mening kan denna associationsform fortfarande fylla denna viktiga funktion för samhällsekonomin. En viktig komponent i den rättsliga struktur som ett aktiebolag är uppbyggd efter är delägarnas begränsade ansvar för bolagets skulder. Detta innebär bland annat att bolagets borgenärer inte kan rikta sina krav mot aktieägaren. Borgenärernas säkerhet ligger således inte i aktieägarnas personliga förmögenhet utan i det kapital som finns i bolaget. Mot bakgrund av detta ansåg lagstiftaren att det var nödvändigt att bygga upp ett system av regler som garanterar att en viss förmögenhet stannar i bolaget.² Dessa regler kom att kallas för kapitalskyddsreglerna. Bland dessa finns vinstutdelningsreglerna, tvångslikvidationsreglerna, låneförbudsreglerna etc.³ Låneförbudsreglerna tar sikte på värdeöverföringar till aktieägare och andra samt under vilka former sådana kan ske. Man förbjuder aktiebolag att lämna penninglån till personer med en inflytelserik ställning i bolaget.⁴ Med bestämmelserna förhindra man bland annat att bolagets kapital urholkas genom att närstående till bolaget lånar medel av bolaget.⁵ Kontrollen av att låneförbudsregeln efterlevs i praktiken har delvis lagts på revisorer. Denna ansvarsfördelning finner man i 9 kap. 33 § 2 st. ABL. Revisorer i de bolag de utför revisionsverksamhet i är skyldiga att uppmärksamma allmänheten om när bolagsledningen överträtt låneförbudsreglerna. Revisorer har således en viktig roll i detta kapitalskyddssystem. För revisorer som inte anpassar sin revision efter dessa skyldigheter när de väl aktualiseras kan disciplinära åtgärder vänta. Det är därför av störst vikt att revisorn och revisionen har rätt förhållningssätt till låneförbudsreglerna i ABL.

¹ Sandström, *Svensk aktiebolagsrätt*, s.13.

² Posselius m.fl. *Skyddet för aktiebolagets egna kapital*, s.11-12.

³ Posselius m.fl. *Skyddet för aktiebolagets egna kapital*, s.14.

⁴ Andersson, *Kapitalskyddet i aktiebolag*, s. 33.

⁵ Posselius m.fl. *Skyddet för aktiebolagets egna kapital*, s.53.

1.2 Problemformulering

Det är lätt att trampa fel när revisorn granskar transaktioner som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL. Detta har bland annat uppmärksammats i en äldre intervjuundersökning som gjorts med erfarna auktoriserade revisorer. Slutsatsen i undersökningen var att låneförbudsreglerna var i praktiken ganska svårtolkade.⁶ Det finns flera förklaringar till att låneförbudsreglerna är svårtolkade och svårtillämpade för revisorer. Ett allmänt juridiskt problem brukar vara att lagen innehåller ett antal abstrakta begrepp som uppfattas som svårtolkade och svåra att tillämpa i praktiken. Denna problematik kan även skönjas i låneförbudsreglerna. Hur ska man till exempel tolka ett *penninglån*, ett *bestämmande inflytande*, eller när har ett lån lämnats av *rent affärsmässiga skäl*. Ett allmänt revisionsrättsligt problem är att våra rättsnormer och kompletterande normgivning ger begränsad vägledning åt innebörden av lagstiftningens uttryck ”god revisionsred” i särskilda situationer. Därför i brist på vägledning i särskilda situationer är risken stor att revisorn i en låneförbudssituation gör avsteg från god revisionsred. En annan förklaring är att låneförbudsreglerna är utformade på ett sätt som tillvaratar skatte- och borgenärskyddsändamålet vilket har medfört att reglerna blivit långt mer komplicerade och därvid gett upphov till tolknings- och tillämpningsproblem för revisorer.⁷

1.3 Syfte

Framställningens syfte är att utröna vad som är god revisionsred när revisorn granskar transaktioner som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL.

1.4 Avgränsningar

Framställningen behandlar ett ämne inom svensk rätt med anknytning till flera juridiska områden vilket omöjliggör att framställningen enbart håller sig till ett område. Det är inte heller möjligt att beröra alla dessa områden av utrymmesskäl. Två områden som behandlas i framställningen är associationsrätten och revisionsrätten. Tyngdpunkten kommer däremot att ligga på revisionsrätten. Därmed utelämnas aspekter från det skatterättsliga området liksom redovisningsområdet.

Inom associationsrätten har följande avgränsningar vidtagits. Framställningen kommer enbart att beröra det generella låneförbudet⁸ och därmed lämnas det särskilda låneförbudet⁹ åt sidan. När det gäller de fyra undantagen från låneförbudet har det kommersiella undantaget varit centralt. Men för att få en uppfattning om låneförbudets tillämpningsområde är det nödvändigt att även beskriva koncernundantaget, dock i snäv mening. De andra två undantagen¹⁰ är irrelevanta sett till framställningens syftesbeskrivning och utelämnas därför från framställningen.

⁶ Wennberg, *Revisorer tolkar låneförbudet olika*, Balans nr 10, 1990.

⁷ Bergström och Samuelsson, *Aktiebolagets grundproblem*, s. 217.

⁸ ABL 21:1

⁹ ABL 21:5

¹⁰ ABL 21:2 2 st. p 1 och 4.

Revisionsrättens rättsnormer har i denna framställning fått olika fokus. ISA-standarder, rekommendationer och uttalanden har berörts översiktligt. Revisorsnämndens tillsynsärenden har varit det väsentliga att beakta i sammanhanget och de har följaktligen fått ett större utrymme i framställningen.

1.5 Metod och material

I denna uppsats har jag använt mig av *rättskällevärdet* för att analysera vad som är god revisionssed när en revisor granskar transaktioner som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL. Läran om rättskällorna utpekar de rättskällor som skall, bör och får beaktas.¹¹ Detta innebär primärt för den här analysen att lagtexter, lagförarbeten, ISA-standarder, andra myndigheters praxis och rättsuppfattningar i doktrin har använts i analysen. Artiklar har också använts men inte i syfte att analysera god revisionssed.

Revisorsnämndens tillsynsärenden har i denna framställning fått ett relativt stort utrymme i sökandet efter vad god revisionssed är i denna särskilda situation. Givetvis har lagtexten varit utgångspunkten men i detta sammanhang ger den begränsad vägledning.

Sammantaget finns det 46 tillsynsärenden där Revisorsnämnden behandlat revisorns granskning av transaktioner som varit i strid med låneförbudet i ABL. Av dessa 46 ärenden har nio tillsynsärenden företrädesvis blivit uppmärksammade i denna framställning. Urvalet bygger på en rättsfallsanalys av samtliga ärenden. Resultatet av denna rättsfallsanalys var att tre rättsliga problemområden identifierades av författaren. De nio tillsynsärenden som uppmärksammats kan hänföras till något av dessa tre områden och har ansetts lämpligast i att exemplifiera de rättsliga problem som är karakteristiska för respektive område.

1.6 Disposition

Uppsatsen bortsett från inledningen består av 5 kapitel. De tre första kapitel kan hänföras till den deskriptiva delen av uppsatsen. I **kapitel 2** *Allmänt om revision och revisorn* beskrivs revision och revisorer översiktligt med en revisionsrättslig ansats. Detta kapitel inleds med att förklara begreppen revision, god revisionssed och god revisorssed samt syftet med revisionen och revisorns övergripande mål. Därefter behandlas huvudmomenten i revisionsprocessen. Detta kapitel avslutas med en kortfattad beskrivning av Revisorsnämnden. I **kapitel 3** *Låneförbudet i ABL – en introduktion* skildras låneförbudet i ABL ur en associationsrättslig synvinkel. Huvudregeln och undantagen från huvudregeln samt en beskrivning av de rättsliga påföljderna står i centrum för denna del. Därefter i **kapitel 4** *Närmare om revisorns granskning av låneförbudet i ABL* förklaras hur låneförbudet tar sig uttryck i revisionen, framförallt i förvaltningsrevisionen och i revisionsberättelsen. Nästa del ska ses som den analytiska delen av uppsatsen; **kapitel 5** *God revisionssed i samband med granskningen av transaktioner som är/kan vara i strid med låneförbudet*. I detta kapitel görs en rättsfallsanalys av ett antal tillsynsärenden där låneförbudsreglerna i ABL är i fokus. I det sista kapitlet, **kapitel 6** *Slutsatser* lämnas en konklusion av vad god revisionssed kan vara i samband med att låneförbudsreglerna aktualiseras i revisionen.

¹¹ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 36.

2. Allmänt om revision och revisorn

En revisor är ett av de fyra bolagsorganen i ett aktiebolag.¹² Bolagsstämman, styrelsen och VD:n är delaktiga i bolagets beslutsprocedur medan revisorn har endast en kontrollerande funktion.¹³ Ett aktiebolag ska ha minst en revisor och denne utses av bolagsstämman enligt 9 kap. 1 och 8 §§ ABL. Sedan november 2010 har denna revisionsplikt slopats för små privata bolag. Av undantaget i 9 kap. 1 § ABL kan utläsas att det endast omfattar ett fåtal små privata bolag. Revisionsplikten som uttalas i 9 kap. 1 § ABL ska ses som en huvudregel.¹⁴

2.1 Begreppet revision

Ordet revision har sitt ursprung från det latinska ordet *revidere* som betyder att se tillbaka. FAR:s definition av begreppet revisionen är:¹⁵ ”Revision är att kritiskt granska, bedöma och uttala sig om redovisning och förvaltning”. Av FAR:s definition kan innebörden av begreppet revision utläsas, dvs. att revisorn ska besitta ett kritiskt förhållningssätt vad gäller synen på redovisningen och förvaltningen i bolaget och att ett omdöme ska fällas på dessa områden. Det kan argumenteras om att en viktig punkt i definitionen saknas och det är att revisionen ska utföras av en revisor som är oberoende.¹⁶

2.2 Revisorns olika roller

Revisionsbyråer i dag kan erbjuda fler funktioner utöver den traditionella revisionen. Revisorer kan till exempel erbjuda kompetens vid rådgivning inom skatteområdet och företagsförvärv.¹⁷ Därjämte har en revisor när den utför lagstadgad revision åt en revisionsklient en skyldighet att lämna råd och förslag till förbättringar med avseende på bolagets redovisning och förvaltning.¹⁸

I doktrin har denna utveckling uppmärksammats varvid rollerna delats in i tre: den klassiska revisorsrollen (kontroll i klientens näringsverksamhet), konsultrollen (råd lämnas till klienten eller till andra) och den ”utvidgade” revisorsrollen (ombesörjer uppgifter för klientens räkning inom ramen för klientens egen näringsverksamhet).¹⁹ Revisorn kan sålunda komma att agera i olika roller. Den klassiska revisorsrollen enligt uppdelningen ovan står i fokus för denna framställning.

¹² Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 27.

¹³ Ibid.

¹⁴ Sandström, *Svensk aktiebolagsrätt*, s. 270.

¹⁵ FAR:s *Revisionsbok 2002*, s. 13.

¹⁶ Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 34.

¹⁷ Trehörning, *Revisorn och Konsultrollen*, Balans nr 5, 1993.

¹⁸ Se, Proposition 1975:103, s. 434 och SOU 1995:44, s. 223.

¹⁹ Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 38.

2.3 Revisorns övergripande mål och revisionens syfte

När en revisor utför en revision av finansiella rapporter är hans eller hennes övergripande mål enligt ISA 200 p 11:

”att med rimlig säkerhet kunna uttala sig om huruvida de finansiella rapporterna i sin helhet är fria från väsentliga felaktigheter, oavsett om dessa beror på oegentligheter eller på fel, och därigenom kunna uttala sig om huruvida de finansiella rapporterna i alla väsentliga avseenden är upprättade enligt det gällande ramverket för finansiell rapportering, samt att lämna en rapport om de finansiella rapporterna och kommunicera sina iakttagelser i enlighet med ISA”.

Genom att granska årsredovisningen, bokföringen och företagsledningens förvaltning görs detta möjligt.

Ett aktiebolag karaktäriseras bland annat av att aktieägarna har ett begränsat ansvar och att man inte ansvarar personligen för bolagets skulder, därvid är behovet starkare att den ekonomiska information som bolaget lämnar till allmänheten blir trovärdigt och användbart för bolagets olika intressenter²⁰ (anställda, investerare, borgenärer, banker, stat etc.). För att skapa ett förtroende och bibehålla det anses det nödvändigt att revisorn kontrollerar bolagets ekonomiska information, i synnerhet när det gäller mellanstora- och större aktiebolag.²¹ Mot den bakgrunden syftar revisionen till att skapa och bibehålla förtroendet för den ekonomiska information som bolaget kommunicerar ut till allmänheten.²²

2.4 God revisionsred och god revisorsred

I enlighet med 9 kap. 3 § ABL ska revisorn granska bolagets årsredovisning och bokföring samt bolagsledningens förvaltning. Vidare föreskrivs det att granskningen ska vara så ingående och omfattande som god revisionsred kräver. Lagstiftaren har angivet vilka områden som revisorn ska förhålla sig till och knutit granskningens inriktning och omfattning till begreppet god revisionsred. Det är Revisorsorganisationer och RN som svarar för innehållet av begreppet god revisionsred. Deras sätt att se på begreppet uttrycks i ISA-standards, rekommendationer, uttalanden och tillsynsärenden.²³ En viktig förändring på området är att ISA-standards numera har ersatt RS för revisioner avseende räkenskapsår som påbörjas efter den 31 december 2010. ISA-standards är ett internationellt regelverk som har anpassats till svenska förhållanden och ska betraktas som rekommendationer från Far. ISA innehåller grundläggande principer och viktiga tillvägagångssätt med vägledande förklaringar. Rekommendationer och uttalanden från Far ska ses som den gällande normen för revisorernas praktiska tillämpning av god revisionsred. Enligt 3 § RL ges ansvaret till RN för att god revisionsred utvecklas på ett ändamålsenligt sätt. Den slutliga tolkningen av begreppet god revisionsred svarar emellertid domstolen för.²⁴

²⁰ FAR, *Revision en praktisk beskrivning*, s. 15.

²¹ De nya reglerna i ABL 9:1 innebär att småföretagare inte omfattas av revisionsplikten.

²² Se, ISA 200 p 3, Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 34. och FAR, *Revision en praktisk beskrivning*, s. 12.

²³ Prop. 1997/98:99, s. 147.

²⁴ Se, Prop. 1997/98:99, s. 147, Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 36 och Rodhe, *Aktiebolagsrätt*, s. 204.

Revisorn ska enligt 19 § RL också iaktta god revisorssed. Reglerna som utgör god revisorssed tar inte sikte på revisorns revisionsverksamhet utan revisorns uppträdande och professionella ansvar därför säger man att det är yrkesetiska regler. Dessa regler har revisorsorganisationen FAR tagit fram, de ska dock inte betraktas som uttömmande.²⁵

2.5 Revision från början till slut - Revisionsprocessen

Revisionsprocessen är ett uttryck som brukas i doktrin och av normsättarna för att beskriva innehållet i revisionen från det att revisionsarbetet startar till dess att revisionsberättelsen avlämnats.

Revisionsprocessen har brutits ned i följande delar:²⁶

- 1) Planering
- 2) Granskning
- 3) Rapportering
- 4) Dokumentation

I det efterkommande kommer dessa olika moment att behandlas närmare.

2.5.1 Planering

En bärande uppgift för revisorn med arbetet med planeringen är att denne ska ha utarbetat en revisionsplan vilken ska innehålla revisionens tilltänkta inriktning och omfattning. För att revisionen ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt ska revisorn i planeringsfasen ta hänsyn till vissa förhållanden. I ISA 300 *Planering av revision av finansiella rapporter* och i följande ISA 300-serie behandlas dessa frågor. Där det bland annat sägs att revisorn ska utgå från väsentlighet och förstå väsentlighet och dess samband med revisionsrisken när denne väljer vilken inriktning granskningen ska ha. Detta innebär att granskningen ska inriktas på de områden där risken för väsentliga fel är som störst.²⁷

Tanken är att arbetet med planeringen sedan ska leda fram till en granskningsplan, som bland annat ska tala om vilka specifika granskningsåtgärder som ska företas och hur resurserna ska fördelas på dessa.²⁸ När granskningsplanen är uppretad kan revisorn använda sig av två granskningsmetoder; granskningen av den interna kontrollen²⁹ eller substansgranskning.³⁰

2.5.2 Granskning

Enligt 9 kap. 3 § ABL tillhör bokföringen ett granskningsområde som revisorn ska beakta. Handlingar som ska granskas är verifikationer och grund- och huvudbokföringen. En granskningsmetod som vanligtvis används vid granskningen av bokföringen är substansgranskningen. I detta sammanhang bör

²⁵ Moberg, *Bolagsrevisor*, s. 39-40.

²⁶ Moberg, *Bolagsrevisor*, s. 110-111.

²⁷ Se, ISA 320, p 5 och A1, Moberg, *Bolagsrevisor*, s. 111.

²⁸ ISA 300, p 9.

²⁹ Se, Moberg, *Bolagsrevisor*, s 116. En verifiering av att företagets interna kontroll fungerar som den ska.

³⁰ Se, Moberg, *Bolagsrevisor*, s 116. Granskning som revisorn utför för att skaffa revisionsbevis i syfte att upptäcka felaktiga uppgifter i årsredovisningen som är väsentliga

revisorn även granska den interna kontrollen.³¹ Ett annat granskningsområde som revisorn ska ta hänsyn till, enligt ovannämnda lagrum, är årsredovisningen. Revisorn ska då ta ställning till om innehållet i årsredovisningen ger en rättvisande bild av företagets ekonomiska ställning och om det har upprättats i enlighet med god redovisningssed samt om företaget följt föreskriven rapporteringsskyldighet i ÅRL. Granskningen innefattar normalt en granskning av intern kontroll, substansgranskning och analytisk granskning^{32 33}.

Samma lagrum framhåller ytterligare ett granskningsområde som revisorn ska uppmärksamma. Revisorn ska granska styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen av förvaltningen innebär att revisorn ska lämna synpunkter angående:³⁴

- åtgärd eller försummelse av styrelseledamot och/eller verkställande direktör som kan föranleda ersättningsskyldighet gentemot bolaget
- fullgörande av bokföringsskyldigheten
- andra överträdelser av ABL, tillämplig lag om årsredovisning och bolagsordningen

Enligt 9 kap. 34 § ska revisorn även granska att bolaget följt föreskrivna skyldigheter i skatteförfattningarna. Det väsentliga i sammanhanget är att kontrollera att bolaget betalt skatter och avgifter i rätt tid, gjort skatteavdrag samt lämnat in skattedeclaration. Revisorn ska också särskilt upplysa om avvikelser beträffande detta i enlighet med ISA 706 och RevR 709.³⁵

2.5.3 Rapportering

Revisionsberättelsen är den delen av revisorns rapportering som är reglerad vad gäller innehåll och som blir offentlig.³⁶ Den typen av rapportering sker årligen till årsstämman enligt 9 kap. 1 st. ABL. Rättsnormer som revisorn tillämpat ska anges inledningsvis i revisionsberättelsen och det kan till exempel vara ISA-regelverket. Detta föreskrivs i 9 kap. 30 § ABL. Vid sidan av de formella uppgifterna koncentreras revisionsberättelsen kring tre huvudfrågor vilka berör bolagets redovisning, ledningsorganens förvaltning samt företagets uppbörd av skatter och avgifter.³⁷ Revisionsberättelsen avseende bolagets redovisning innehåller dels ett uttalande om räkenskapernas normenlighet, dels om förvaltningsberättelsen är konsistent med redovisningen.³⁸ Revisionsberättelsen ska även innehålla rekommendationer till aktieägarna i ett antal ärenden som sedan ska behandlas på årsstämman, och uttalanden om bland annat ansvarsfrihet, vinstdisposition, upprättande av förteckning över vissa lån och säkerheter. Dessutom om skadehändelser eller normavvikelser från ABL, bolagsordningen eller ÅRL har inträffat och kan härledas till ett agerande från bolagsledningens sida så ska detta anmärkas i revisionsberättelsen.³⁹

³¹ Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 117-118.

³² ISA 520 p 4 och Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 116. Med analytisk granskning menas bland annat en analys av väsentliga nyckeltal och en analys av standardavvikelser.

³³ ISA 520 p 6 och Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 117-118.

³⁴ Se, RevR 209 p 9, ABL 9:33-34 och Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 120.

³⁵ RevR 209 p 9 och Moberg, *Bolagsrevisorn*, s. 120.

³⁶ ÅRL 8 kap.

³⁷ Sandström, *Svenskaktiebolagsrätt*, s. 282-283.

³⁸ ABL 9:31.

³⁹ ABL 9:32-33.

2.5.4 Dokumentation

Enligt 24 § RL och 2-5 § RNFS 2001:2, om villkor för revisorers och registrerade revisionsföretags verksamhet, ska revisorer dokumentera sina uppdrag i revisionsverksamheten. Dokumentationen ska innehålla sådan information som är väsentlig för att revisorns arbete samt hans eller hennes opartiskhet och självständighet ska kunna bedömas i efterhand.⁴⁰

2.6 Revisorsnämnden

RN är en statlig tillsynsmyndighet för de auktoriserade och godkända revisorerna och har som uppgift att bland annat pröva frågor om disciplinära åtgärder mot revisorer och utreder fall där det har ifrågasatts om revisorn följt reglerna för yrket.⁴¹ Det kan exempelvis handla om att revisorn inte anmärkt i revisionsberättelsen trots att det har funnits skäl att göra så, eller att revisorns granskning varit otillräcklig.⁴² Denna myndighetsövning mot en revisor och revisionsbolag behandlas i ett disciplinärende. Ett disciplinärende kan på eget initiativ initieras av RN på grund av uppgifter i exempelvis media eller om nämndens fördjupade kontroller av en revisor ger skäl att öppna ett sådant ärende. Disciplinärenden kan också initieras genom att anmälningar kommit in från allmänheten och från myndigheter som skatteverket och ekobrottsmyndigheten.⁴³ Värt att notera är att anmälaren ej får någon ställning som part, utan tillsynsärendet är en process mellan nämnden och revisorn i ärendet.⁴⁴ I strikt mening är nämnden inte en domstol och kan därmed inte avgöra vad som ytterst är god revisionssed i det enskilda fallet.⁴⁵ Besluten i tillsynsärenden ska därför ses som en vägledning för vad som bedömts vara god revisionssed.⁴⁶

I allmänhet torde man kunna dela in de fel och brister som ligger till grund för de disciplinära åtgärderna i två grupper. I den första gruppen finns så kallade *processfel*, dvs. felaktigheter som revisorn gör i revisionen, exempelvis att acceptera en felaktig värderad finansiell post, såsom en goodwillpost. I den andra gruppen finns så kallade *professionsfel*, dvs. felaktigheter som inte nödvändigtvis har någon direkt koppling till den utförda revisionen eller revisionsberättelsen, exempelvis revisorns oberoende och oprofessionellt uppträdande. Värt att nämna är att det är mycket sällsynt att en revisor blir av med auktorisationen eller godkännandet om ett processfel föreligger.⁴⁷

⁴⁰ RL 24 §.

⁴¹ RL 3 §.

⁴² FAR, *Revision en praktisk beskrivning*, s. 130.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Moberg, *Bolagsrevisor*, s 186.

⁴⁵ Prop. 1997/98:99, s. 147.

⁴⁶ FAR, *Revision en praktisk beskrivning*, s. 131.

⁴⁷ Carrington, *Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler*, Balans nr 1, 2011.

3. Låneförbudet i ABL - en introduktion

3.1 Kort historik

Genom 1973 års lagstiftning infördes nya bestämmelser i ABL 44 gällande aktiebolags rätt att lämna penninglån till aktieägare m.fl. Innan dess kunde ett aktiebolag ge penninglån till dess aktieägare och bolagsledning utan att förfarandet var i strid med ABL. En aktieägare kunde exempelvis låna medel från bolaget motsvarande det bundna kapitalet vilket i praktiken innebar att borgenärernas säkerhet i det bundna kapitalet skulle i och med transaktionen finnas i aktieägarens betalningsförmåga. Ett intakt kapitalskydd kunde inte upprätthållas om detta tilläts och det var en anledning till att lagen infördes.⁴⁸ Ett annat viktigt skäl var att man ville förhindra undkommande av skatt i de fall en aktieägare tar lån från bolaget för privat konsumtion.⁴⁹

Gällande lagstiftning om låneförbudet har i sak inte förändrats sedan införandet i början av 1970-talet. Mindre förändringar gjordes i 1975 års lagstiftning⁵⁰ samt i 2005 års lagstiftning⁵¹ vilka rörde förtydligande av lagstiftarens syfte med reglerna.

3.2 Huvudregeln

Enligt huvudregeln i 21 kap. 1 § ABL får ett aktiebolag inte lämna penninglån till aktieägare, styrelseledamot m.fl. Av lagtexten kan utläsas att den *rättshandling* som regeln tar sikte på är utlåning av pengar från aktiebolag. Enligt 21 kap. 3 § ABL ska även en pant eller borgen betraktas som ett *penninglån*. Bestämmelsen omfattar inte rättshandlingar av typen varukrediter, det ligger utanför låneförbudets tillämpningsområde.⁵²

⁴⁸ Andersson, *Kapitalskyddet i aktiebolag*, s. 246.

⁴⁹ Prop. 1973:93, s. 90-91.

⁵⁰ Uttrycket "väsentligt" inflytande ändrades till "bestämmande" inflytande i lagtext och att i förarbetena betonades att lånet bör av vara affärsmässigt betingat av det långivande bolaget och inte det lån mottagandebolaget också vid kommersiella undantagssituationer.

⁵¹ De affärsmässiga skälen ska föreligga på det långivande bolagets sida när undantaget för kommersiella lån ska bedömas.

⁵² Posselius m.fl. *Skyddet för aktiebolagets egna kapital*, s. 56.

Kretsen av de personer som omfattas av förbudet mot ”närståendelån” kan delas in i fyra grupper:⁵³

- aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör i det långivande bolaget eller annat bolag i samma koncern,
- den som är gift eller sambo med eller är syskon eller släkting i rätt upp- eller nedstigande led till aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör,
- den som är besvägrad med person som avses i grupp 2 i rätt upp- eller nedstigande led eller på så sätt att den ene är gift med den andres syskon eller,
- juridisk person över vars verksamhet en person som nämnts i grupp 1 har ett bestämmande inflytande.

Denna krets av personer i de fyra grupperna har i doktrin kommit att kallas för *den förbjudna kretsen* i vilken aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktören och närstående till dem (även kallad släktkatalogen) ingår.⁵⁴

3.3 Undantagen

3.3.1 Koncernundantaget

Huvudregeln i 21 kap. 1 § ABL gäller inte om gäldenären är ett företag i en koncern i vilken det långivande bolaget ingår. Detta undantag i 21 kap. 2 § p 2 i ABL har i förarbetena till aktiebolagslagen och doktrin kommit att kallas för *koncernundantaget*.⁵⁵ Moderbolaget i koncernen behöver inte vara en svensk juridisk person som är bokföringsskyldig enligt bokföringslagen (1999:1078) utan kan även omfatta ett motsvarande juridisk person med hemvist inom EES.⁵⁶ Undantagsbestämmelsen gäller också om moderbolaget i koncernen har en annan associationsform än aktiebolag.⁵⁷

3.3.2 Kommersiella lån

En annan undantagssituation från huvudregeln i låneförbudsbestämmelsen är om lånet är avsett uteslutande för gäldenärens rörelse och bolaget lämnar lånet av rent affärsmässiga skäl.⁵⁸ Bestämmelsen tar sikte på bland annat företag som inte ingår i koncernen men som har viss ägargemenskap. *Kommersiella lån*, som undantaget har kommit att benämnas, kräver att vissa förutsättningar ska vara uppfyllda från både långivande och låntagarens sida för att kunna tillämpas.⁵⁹ Låntagaren ska vid lånetillfället ha en befintlig rörelse och därvid omfattas inte ett lån för att starta en verksamhet. Rörelsekravet är emellertid relativt lågt och inbegriper nästan all typ av näringsverksamhet. Det ska föreligga affärsmässiga skäl för långgivaren för att lånet ska godtas som kommersiellt. Lånet ska därför direkt eller indirekt understödja den befintliga verksamheten som det

⁵³ Lundén, *Aktiebolag, skatt, ekonomi och juridik*, s. 271.

⁵⁴ Se. Svensson. *Nya aktiebolags lagen*, s. 118 och Sandeberg., *Aktiebolagsrätten*, s. 196.

⁵⁵ Se, Prop. 2004/05:85, s. 431 och Lundén, *Aktiebolag, skatt, ekonomi och juridik*, s. 273.

⁵⁶ ABL 21:2.

⁵⁷ ABL 21:2, Såsom, ekonomisk förening och handelsbolag.

⁵⁸ ABL 21:2.

⁵⁹ Prop. 1975:103, s. 492-493.

långgivande bolaget bedriver.⁶⁰ I förarbetet till 1973 års aktiebolagslagstiftning uttalas exempel på när affärsmässiga skäl kan föreligga. Till exempel när ett bolag för att trygga sin råvaruförsörjning behöver lämna penninglån till en leverantör, som har en aktiepost i det långgivande bolaget.⁶¹ Som man kan notera ska lagen tolkas från två perspektiv, dvs. från ett låntagarperspektiv och lån mottagarperspektiv.

3.4 Rättsliga påföljder

3.4.1 Straffrättsliga

Normalt gäller civilrättsliga sanktioner för överträdelse av aktiebolagslagens kapitalskyddsregler. Lagstiftaren har dock ansett att det är nödvändigt att ha en straffsanktion kopplat till förbudet, som bland annat motiverats av att det har visat sig ha betydelse för att förhindra viss typ av ekonomisk brottslighet.⁶² Enligt 30 kap. 1 § punkt 3 ABL kan en person som bryter mot förbudet riskera att drabbas av böter eller fängelse i högst 1 år.

3.4.2 Civilrättsliga

De civilrättsliga följderna av en överträdelse av låneförbudet är *ogiltighet* och omedelbar *återbäringsskyldighet*. Enligt 21 kap. 11§ ABL ska således ett aktiebolag som har gett ett förskott eller lämnat lån i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL vad som olagligen har utbetalats återbäras till bolaget. Såvitt gäller olagligen lämnade lån och förskott är rättsföljden att rättshandlingen blir ogiltig. I lagtext uttalas inte detta direkt utan uttrycks på samma sätt som i reglerna om olovlig vinstutdelning – så att mottagaren är skyldig att återbära det utbetalda beloppet. Bolaget har då en separationsrätt till lånebeloppet om det fortfarande är identifierbart hos låntagaren. Märk väl avsaknaden av subjektiva rekvisit i detta hänseende till skillnad från reglerna om olovlig vinstutdelning.⁶³ En säkerhet som ställts i strid mot låneförbudet är ogiltig om bolaget kan visa att mottagaren av säkerheten är i ond tro.⁶⁴

⁶⁰ Prop. 1975:103, s. 492-493.

⁶¹ Ibid.

⁶² Prop. 2004/05:85, s. 434-436.

⁶³ Prop. 2004/05:85, s. 435-436.

⁶⁴ ABL 21:11.

4. Närmare om revisorns granskning av låneförbudsregeln i ABL

4.1 Låneförbudsregelns koppling till förvaltningsrevisionen

Granskningen som revisorn ska företa i enlighet med 9 kap. 3 § ABL kan tudelas i *räkenskapsrevision* och *förvaltningsrevision*, och resultatet av dessa revisioner ska redovisas i revisionsberättelsen.⁶⁵ Räkenskapsrevisionen omfattar granskning av den löpande bokföringen och årsredovisningen. Granskningen i förvaltningsrevisionen sägs bland annat syfta på att granskningen ska ge grund för bedömningen hur bolagsledningen skött sig och om det finns anledning att kräva skadestånd för skada som de uppsåtligt eller av oaktsamhet åsamkat bolaget.⁶⁶

Det är i samband med förvaltningsrevisionen som låneförbudet blir aktuellt. Förvaltningsrevisionen handlar också om att från ett legalitetsperspektiv bedöma styrelsens och VD:s efterlevnad av bland annat ABL:s grundläggande kapitalskyddsregler, såsom låneförbudet enligt 9 kap. 33 § 2 st. ABL.⁶⁷

Om revisorn vid förvaltningsrevisionen uppmärksammat att en transaktion eller transaktioner har företagits mellan bolaget och en närstående till bolaget är det revisorns skyldighet att utgå från låneförbudsreglerna i ABL för att bedöma om transaktionen är av sådant slag att det kan betraktas som ett förbjudet lån. Förvaltningsrevisionen påverkas därmed av revisorns skyldighet att beakta sådana situationer.

⁶⁵ Se, Rodhe, *Aktiebolagsrätt*, s. 204 och Sandström, *Svensk aktiebolagsrätt*, s. 279.

⁶⁶ Johansson, *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, s. 214.

⁶⁷ Sandström, *Svensk aktiebolagsrätt*, s. 278-279.

4.2 Låneförbudsregelns koppling till revisionsberättelsen

4.2.1 Anmärkning

I 9 kap. 33 § 2 st. ABL kan det inte uttolkas vilka specifika överträdelser av ABL som ska leda till anmärkning i berättelsen eller om det är enbart överträdelser av väsentlig karaktär som ska anmärkas, lagrummet är allmänt hållen.

I förarbetet till den gamla ABL-lagstiftningen ska bestämmelsen ses i ljuset av det samhällsintresse och den aktieköpande allmänhetens intressen, som revisorn ska beakta.⁶⁸ Mot den bakgrunden bör överträdelser som allmänheten bör känna till uppmärksammas och sålunda anmärkas av revisorn i revisionsberättelsen, alltså överträdelser av väsentlig karaktär. I doktrin räknas en överträdelse av låneförbudet in i den gruppen av överträdelser som är av väsentlig karaktär. Revisorn ska således anmärka på detta förhållande, om det görs aktuellt, i sin revisionsberättelse.⁶⁹ Revisionsberättelsen kommer således att avvika från standardutformningen i de fall bolagsledningen handlat i strid med låneförbudet och på detta sätt påverkas även revisionsberättelsen utav en låneförbudssituation.

4.2.2 Särskild förteckning över kommersiella lån

Har lån och säkerheter undantagits från låneförbudet med stöd av 21 kap. 2 § 1 st. 3 p. ABL ska styrelsen och VD:n upprätta en särskild förteckning enligt 21 kap. 10 § 2 st. 2 p. ABL. Förteckningen ska då innehålla alla de förskott, lån och säkerheter som bedömts som kommersiella och som har lämnats under räkenskapsåret eller som finns kvar från tidigare räkenskapsår. I förteckningen ska även namnen på de personer till vilka förskott eller lån lämnats eller för vilka säkerhet har ställts. Detta föreskrivs i 21 kap. 10 § 3 st. ABL. Förteckningen är inte offentlig med hänsyn till den personliga integriteten. Däremot ska revisorer och taxeringsmyndigheter ha tillgång till förteckningen.⁷⁰

Vid kommersiella undantagssituationer ska revisorer i revisionsberättelsen yttra sig huruvida bolagsledningen upprättat en särskild förteckning över lån och säkerheter som bedöms som kommersiella. Denna skyldighet att uttala sig i berörda del lagstadgas i 9 kap. 32 § 1 st. 3 p. ABL. Förekomsten av undantagna lån med stöd av 21 kap. 2 § 1 st. 3 p. ABL från låneförbudet i 21 kap. 1 § ABL tar sig på detta sätt uttryck i revisionsberättelsen.

⁶⁸ Prop. 1975:103, s. 432.

⁶⁹ Moberg, *Bolagsrevisor*, s. 135.

⁷⁰ Prop. 1973:93, s. 136.

5. God revisionsred i samband med granskning av transaktioner som är/kan vara i strid mot låneförbudet

5.1 Inledning

I *kapitel 2.6* delade man in de fel och brister som var anledningen till de disciplinära åtgärderna i två grupper. I den första gruppen fanns *processfel*. De ärenden som kommer att redogöras för i detta kapitel kan hänföras till denna grupp.

Den första delen i detta kapitel kommer att behandla tillsynsärenden som främst rör frågor avseende vilka som ingår i *den förbjudna kretsen*. I nästa del behandlas tillsynsärenden som främst rör *den rättsliga karaktären av en transaktion* i förhållande till begreppet penninglån i låneförbudsregeln. Den sista delen handlar om tillsynsärenden som primärt rör vilka förfaranden som är *undantagna* för låneförbudets tillämpning.

5.2 Den förbjudna kretsen

Den förbjudna kretsen i 21 kap. 1 § ABL består av ett brett spektrum av såväl fysiska personer som juridiska personer. Flera oklarheter råder när det gäller den förbjudna kretsen. Detta gäller bland annat när man ska fastställa när ett bestämmande inflytande föreligger över en juridisk person i en oäkta koncern. Begreppet bestämmande inflytande torde leda till tolkningssvårigheter och tillämpningsproblem för revisorn. Det framgår inte heller av bestämmelserna i 21 kap. ABL huruvida en styrelsesuppleant ingår i den fysiska personkretsen. Dessa frågor behandlas bland annat i detta kapitel.

5.2.1 Av fysiska personer

Fall 1⁷¹

Bakgrund

Ett bolag har lånat ut 300 000 kr till en styrelsesuppleant i bolaget. Trots detta har A-son som revisor i bolaget inte i sin revisionsberättelse anmärkt på förekomsten av ett förbjudet lån och lämnat en ren revisionsberättelse för räkenskapsåret. Revisorn har visserligen uppmärksammat att lånet skedde till en person i den förbjudna kretsen under revisionen men av olika anledningar lämnat det därhän. Till sitt försvar har han angett att låntagaren inte aktivt deltagit i något styrelsearbete och att lånet lämnades till låntagaren i sin egenskap av anställd.

⁷¹ Disciplinärende D 13/08.

RN:s bedömning

Enligt 8 kap. 3 § 2 st. ABL gäller bestämmelserna om styrelseledamot i tillämpliga delar även styrelsesuppleant. Det är mot bakgrund av denna bestämmelse som RN finner att styrelsesuppleanten hade en ställning som diskvalificerade denne som låntagare oavsett vilken roll denne hade i bolaget. Vidare uttalar RN att en rapporteringsplikt uttryckt i lagtext åvilar en revisor i de fall en styrelseledamot eller VD har åsidosatt bestämmelser i ABL. I den meningen anser man att relativt höga krav bör kunna ställas på revisorns granskning av hur dessa bestämmelser efterlevs. RN tillägger att överträdelsen rör en grundläggande bestämmelse om hur ett aktiebolags medel får användas och att de straffrättsliga påföljderna för den som bryter mot dessa regler kan dömas till böter eller fängelse i ett år. Med beaktandet av de sagda och andra förhållandena i övrigt meddelas revisorn en erinran.

Beslutsanalys

Att en styrelsesuppleant ingår i den förbjudna kretsen framgår inte i 21 kap. ABL. Bestämmelsen finner man istället i 8 kap 3 § 2 st. ABL. Om bolagsledningen. Det är anmärkningsvärt att det inte finns en hänvisning till detta lagrum i 21 kap. ABL. Oavsett om suppleanten haft en passiv roll eller samtidigt varit arbetstagare så påverkar inte det suppleantens rättsliga status som medlem i den förbjudna kretsen. Samma synsätt på detta förhållande har RN också haft i ett annat tillsynsärende.⁷² I andra ärenden har RN konstaterat att företagsledarens hustru, aktieägare och styrelseledamöter är en i raden av fysiska personer som ingår i den förbjudna kretsen.⁷³

Den klart uttalade rapporteringsplikt i lagtext som åvilar en revisor förstås enligt RN som ett ansvar som ABL ålagt revisorn att kontrollera att bolagsledningen följer bestämmelserna i ABL. Mot den bakgrunden anser RN att större krav kan ställas på revisorns granskning i detta hänseende. En överträdelse av en grundläggande kapitalskyddsregel ställer ytterligare krav på revisorns granskning. Revisorn i enlighet med god revisionssed borde ha granskat närståendeförhållandet närmare och framförallt uppmärksammat att lånet var förbjudet eftersom att styrelsesuppleanten får anses ingå i den förbjudna kretsen.

5.2.2 Av juridiska personer

Fall 2⁷⁴

Bakgrund

En revisors revisionsarbete i tre bolag har ifrågasatts av RN. Det har uppmärksammat att det rör sig om en transaktion mellan bolag med delvis samma ägare och ledning. Den enda aktieägaren för det ena bolaget (utbetalande) var VD i det andra bolaget (mottagaren). VD i det ena bolaget (utbetalande) var styrelseledamot i det andra bolaget (mottagare). Av ett bolagsstämmoprotokoll framgick också att aktieägaren respektive VD:n i det ena bolaget (utbetalande) ägde hälften var i det andra bolaget (mottagare). Det förelåg otvivelaktigt gemensamma intresseband mellan bolagen. Det ena bolaget hade satt in ett belopp om 2.5 mnkr i det andra bolagets checkkonto. Bolaget som mottog beloppet

⁷² Disciplinärende D 36/98.

⁷³ Disciplinärende D 14/06, D 35/10, D 25/08, D 42/97, D 35/07, D 35/99.

⁷⁴ Disciplinärende D 32/06.

redovisade emellertid inte detta som en skuld till det utbetalande bolaget. Revisorn säger sig inte ha haft kunskap om överföringen trots att denne var revisor i båda bolagen. I ärendet har det också framkommit att revisorn inte har gjort några överväganden om lånet var förenligt med låneförbudsbestämmelserna i 21 kap. ABL.

RN:s bedömning

Enligt RN innebar bolagens lednings- och ägarförhållande att låntagarbolaget ingick i den enligt aktiebolagen förbjudna kretsen eftersom ett bestämmande inflytande sett till ägarnas aktieinnehav över låntagarbolaget var för handen.

I ärendet uttalade RN vidare att det finns en allmän skyldighet som åvilar en revisor för ett bolag i ett koncernförhållande eller vid ett oäkta koncernförhållande att bland annat kontrollera att mellanhavanden mellan bolagen följer associationsrättsligaregler. Därtill sägs det att en revisor ska vara särskilt uppmärksam när det gäller fodringar på juridiska och fysiska personer som är närstående till revisionsklienten. I dessa sammanhang ska revisorn enligt RN bilda sig en välgrundad uppfattning i frågan om sådana fodringar utgör lån till juridiska och fysiska personer i den förbjudna kretsen och därmed strider mot låneförbudsbestämmelserna i ABL. I detta fall ansåg RN att revisorn borde ha följt upp huruvida fodringen om 2.5 mnkr på det mottagande bolaget motsvarades av en skuld hos det senare bolag och bedöma huruvida lånet var betingat av affärsmässiga skäl. Detta ansåg RN blev särskilt betydelsefullt att företa när revisorn hade informationen tillgänglig som revisor i båda bolagen. Revisorn anses inte ha fördjupat sin granskning tillräckligt trots att det fanns flera skäl att göra så. Revisorn ansågs i flera avseende åsidosatt sina skyldigheter som revisor och meddelades en varning.

Beslutsanalys

Ett intresseföretag ses som en juridisk person som tillhör den förbjudna kretsen, om delägarna i intresseföretaget tillika är ensam aktieägare respektive VD i långivarebolaget när en fodring mellan bolagen uppkommer. RN anser nämligen att de fysiska delägarna har, enskilt eller tillsammans, ett bestämmande inflytande över låntagarbolaget - intresseföretaget. Att de tillsammans har haft ett bestämmande inflytande råder ingen tvekan om sett till innehavet eftersom deras sammanlagda andelar uppgick till 100 % i aktiebolaget. Det är dock oklart om de enskilt haft ett bestämmande inflytande över intresseföretaget med ett innehav på 50 % i låntagarbolaget. Denna fråga lyfts inte fram i fallet. Frågan ställs emellertid på sin spets i ett annat ärende.⁷⁵ Ägarförhållandet i fallet såg ut på följande sätt. Låntagarbolaget ägdes till 50 % av samme person som var ensam ägare till långivarebolaget. Det framgick inte i fallet att det resterande innehavet i intresseföretaget ägdes av någon som var närstående till långivarebolaget. Mot denna bakgrund ansågs den fysiska delägaren med ett innehav av 50 % i låntagarbolaget ha ett enskilt bestämmande inflytande. Det förklara varför RN i ärendet inte uttalar sig i detta hänseende. Man ansåg således att delägarna i båda fallen hade ett bestämmande inflytande sett till innehavet. Just hur högt innehavet är torde vara i centrum för RN:s bedömning om huruvida ett bestämmande inflytande föreligger vid en transaktion mellan två juridiska personer i ett oäkta koncernförhållande. Mindre betydelse har antalet delägare. Denna tolkning får även stöd i ett annat ärende.⁷⁶ I fallet framgick att låntagarbolaget ägdes till 66 % av ägarna till det långivande bolaget. RN ansåg att de fysiska delägarna med ett sammanlagt innehav på 66 % haft ett bestämmande inflytande över låntagarbolaget. Någon information om hur många ägare det fanns i det långivande bolaget framgick inte.

⁷⁵ Disciplinärende D 28/10.

⁷⁶ Disciplinärende D 28/09.

Vid specifika förhållanden som i detta fall framförs krav av RN på revisorn att vara mer aktiv i sin förvaltningsrevision. Revisorn ska kontrollera så att bolagens mellanhavanden följer associationsrättens regler. Revisorn ska också vara medveten om att fordringar på fysiska- eller juridiska personer närstående till revisionsklienten är en varningssignal för ett förbjudet lån, som kräver särskild uppmärksamhet. God revisionssed när sådana fordringar påträffas är att revisorn ska skaffa sig en välgrundad uppfattning om transaktionen och förhållandet runt omkring, dvs. närståendeförhållandet. Begreppet välgrundad uppfattning är ett begrepp myntat av RN i detta ärende, och ska ligga revisorn nära till hands när en låneförbudssituation uppkommer. Dess innebörd är något oklart men i allmänna ordalag betyder det att revisorn ska förvissa sig om att närståendetransaktionen är förenlig med bestämmelserna i låneförbudet. I det enskilda fallet innebar det att revisorn skulle ha kontrollerat om det förelåg ett ömsesidigt skuld- och fodringsförhållande och om det kunde undantas av kommersiella skäl.

Uppfattningen som RN ger i ärendet om begreppets innebörd sammanstämmer i stora delar med det resonemanget som förs i ett annat ärende.⁷⁷ I det ärendet ansåg RN att revisorn borde ha skaffat sig en välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet genom att granska närståendetransaktionen närmare för att bedöma dess giltighet i förhållande till bestämmelserna i låneförbudet.

Frågan är i vilken utsträckning närståendeförhållandet ska granskas. Enligt RN räcker det inte att anlita en konsult och bedöma närståendeförhållandet utifrån dennes utlåtande. Denna åtgärd är enligt RN inte tillfyllest för att revisorn ska ha bildat sig en välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet.⁷⁸ Det ställs således tämligen högre krav på revisorns granskning när en låneförbudssituation uppstår.

5.2.3 Några sammanfattade synpunkter

Det som definierar den rättsliga karaktären av transaktionen till en början är om utbetalningen har skett till någon i den så kallade förbjudna kretsen eller närståendekatalogen. I låneförbudsbestämmelserna i ABL räknas det upp vilka som ingår i den förbjudna kretsen. I några fall har det varit komplicerat att bedöma om den fysiska – eller juridiska person har ingått i den förbjudna kretsen. Dessa ärenden har avsett utbetalningar till styrelsesuppleanter och intresseföretag. I det senare fallet har tolkningen av begreppet bestämmande inflytande varit i fokus. Aktieinnehavet och storleken på innehavet har visat sig ha haft störst betydelse i bedömningen. I det andra fallet har det handlat om ett orienteringsproblem. Regeln som säger att en styrelsesuppleant ingår i den förbjudna kretsen finner man inte i 21 kap. ABL, utan på ett annat område i ABL.

I samband med att revisorn bedömer den rättsliga karaktären av transaktionen utifrån mottagaren av lånet i förhållande till de uttalade subjekten i den förbjudna kretsen har RN ställt vissa krav på granskningen och förordnat revisorn vissa skyldigheter. För en extern revisor i ett aktiebolag åligger en lagstadgad rapporteringsskyldighet. Som bland annat innebär att denne ska uttala och anmärka i revisionsberättelsen i de fall en styrelseledamot eller VD har handlat i strid mot något lagrum i ABL. I vårt fall har det gällt en grundläggande kapitalskyddsregel, dvs. låneförbudet.

⁷⁷ Disciplinärende D 35/07 del I.

⁷⁸ Disciplinärende D 44/98 del I.

RN har uttalat att vid föreliggande situation ska revisorer vara särskilt uppmärksam och skaffa sig en egen välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet genom att granska det närmare för att bedöma transaktionens förenlighet med bestämmelserna i låneförbudet. Särskilt betydelsefullt blir detta att ta till sig för revisorn när de har att göra med oäkta koncerner.

5.3 Den rättsliga karaktären av transaktionen

Hur ett penninglån i lagens mening omsätts i praktiken kan vara oklart eftersom innebörden av begreppet penninglån utöver en försträckning i vanlig mening ligger nära andra transaktioner som gäldenärsbyte, normala varukrediter, förskott på lön, samt förskottsbelagd utdelning. Detta kapitel koncentreras till att handla om detta. Läsaren ska utgå från att penninglånet getts till någon i den förbjudna kretsen. En annan viktig punkt i detta sammanhang är vilken påverkan en återbetalning av ett förbjudet lån eller ett gäldenärsbyte har på den rättsliga karaktären av transaktionen. Dessa två frågor ska också behandlas i detta kapitel.

5.3.1 Återbetalning av det förbjudna lånet

Fall 4⁷⁹

Bakgrund

Ett aktiebolag har lämnat ett lån om 232 772 kr till en aktieägare i bolaget. Redovisningsbyrån i bolaget uppmärksammade revisorn att det förelåg ett lån till den tidigare aktieägaren och att det hade reglerats per balansdag. Revisionsberättelsen innehåller inga anmärkningar i revisionsberättelsen i detta hänseende. RN har mot denna bakgrund ifrågasatt revisorns revision i aktiebolaget.

RN:s bedömning

RN finner att den omständigheten att lånet reglerats per balansdagen har ingen betydelse i bedömningen. Oavsett om lånet hade reglerats eller ej, borde revisorn enligt RN ha anmärkt i revisionsberättelsen på att lån till bolagets ägare iakttagits under räkenskapsåret. Revisorn har därigenom brutit i sina skyldigheter som revisor. Tillsammans med andra omständigheter meddelas revisorn en varning.

Beslutsanalys

Rättsfrågan koncentreras till frågan om ett förbjudet lån som reglerats genom en återbetalning per balansdag kan motivera att utelämnas en anmärkning i revisionsberättelsen. I fallet klarlägger RN att en återbetalning per balansdag av ett förbjudet lån är betydelselös för bedömningen vilket innebär att den rättsliga karaktären av transaktionen av ett förbjudet lån inte ändras av att utbetalningen betalats tillbaka. I ett annat ärende skedde återbetalningen efter räkenskapsårets utgång men före lämnandet av revisionsberättelsen.⁸⁰ RN:s bedömning är i sak densamma även om tidpunkten för återbetalningen var en annan. I ett annat ärende hade återbetalningen gjorts före en för sent angiven revisionsberättelse. Tidpunkten för återbetalningen eller återbetalningen i sig hade inte heller här någon betydelse för RN:s bedömning. Denna tolkning har RN vidhållit i flera ärenden.⁸¹ Rättsläget i nämnda avseende har dock

⁷⁹ Disciplinärende D 3/03.

⁸⁰ Disciplinärende D 35/97.

⁸¹ Disciplinärende D 37/07, tidpunkten för återbetalningen är dock en annan, före balansdagen.

inte alltid varit klart. I ett äldre fall som behandlade samma fråga avskrev RN ärendet för vidare handläggning med hänsyn till den osäkerhet som rådde kring rättsläget vid den tidpunkten.⁸² Denna osäkerhet om rättsläget existerar inte längre med hänsyn till ovannämnda tillsynsärenden. Enligt god revisionsred ska revisor i sin revisionsberättelse anmärka på förekomsten av ett förbjudet lån, även om lånet har återbetalats.

5.3.2 Galdenarsbyte

Fall 5⁸³

Bakgrund

Vissa brister som berör en revisors revision i ett aktiebolag har uppmärksamats i ett ärende. Aktiebolaget som revisorn var verksam i hade tidigare drivits i en annan associationsform – enskild firma. I samband med övergången övertog aktiebolaget balanserna från den enskilda firman och då noterades att det redovisade värdet av firmans skulder översteg det redovisade värdet av dess tillgångar. Övergången innebar att bolaget fick en fordran om 70 000 kr på företagsledaren (som tidigare var ägare i den enskilda firman) i bolaget. Revisorn bedömde att fordringen inte utgjorde ett penninglån i den mening som avses i 21 kap. ABL och kom att lämna en ren revisionsberättelse.

RN:s bedömning

Uttrycket ”lämna penninglån” omfattar bland annat fordringsförhållanden som uppstått genom galdenarsbyte eller borgenarsbyte enligt doktrin. Det sägs vidare att ett förbjudet lån kan uppkomma om ett aktiebolag övertagit en fordran på en person inom den förbjudna kretsen.⁸⁴ Mot denna bakgrund finner RN att det aktuella fordringsförhållandet har tillkommit på samma sätt som beskrivs i doktrin och därför ska det ses som ”penninglån” i den mening som avses i 21 kap. ABL och ska därigenom betraktas som ett förbjudet lån. Revisorn hade således underlåtit att anmärka i sin revisionsberättelse när det fanns skäl att göra det. RN ansåg att revisorn i flera avseende brustit i sina skyldigheter som revisor och meddelades en varning.

Beslutsanalys

Ärendet visar på att låneförbudet kan aktualiseras när en enskild firma övergår till ett aktiebolag samtidigt som ägaren i den enskilda firman blir företagsledare för aktiebolaget. Detta sker när den enskilda firmans skulder överstiger tillgångarna vid tidpunkten för övergången till aktiebolagsformen. Aktiebolaget tar då över en fordran ställt på en fysisk person i den förbjudna kretsen på grund av att ägare i enskilda firmor är personligt ansvariga för firmans skulder. Från ett låneförbudsperspektiv innebar galdenarsbytet i detta ärende att en juridisk person (aktiebolaget) lämnat ett penninglån till en fysisk person (företagsledare i bolaget) innanför den förbjudna kretsen. RN klargör att denna typ av galdenarsbyte utgör omedelbart ett förbjudet lån. Revisorn bör vara medveten om att ett galdenarsbyte i den formen utgör ett penninglån i ABL:s mening till en person i den förbjudna kretsen och därmed ett förbjudet lån. God revisionsred är således att anmärka i revisionsberättelsen på detta förhållande.

⁸² Disciplinärende D 27/96.

⁸³ Disciplinärende D 21/01.

⁸⁴ Nerep, *Aktiebolagsrättsliga studier – särskilt om kapitalskyddet*, s. 284.

Fall 6⁸⁵

Bakgrund

En revisors revision i två aktiebolag har ifrågasatts av RN. Bolagen ingick som två dotterbolag bland flera i en större koncern. Moderbolaget i koncernen var helägt av en fysisk person som sedermera kom att i två steg (vid första tillfället 50 % och 50 % vid andra förvärvstillfället) avyttra hela sitt innehav i moderbolaget till ett annat av denne helägt aktiebolag som då kom att bli det nya moderbolaget. Som betalning för aktierna övertog det nya moderbolaget fodringar som ett dotterbolag (där revisorn var revisor i) i koncernen hade på aktieägaren. Fordringsförhållandet hade uppkommit genom att aktieägaren gjort stora uttag ur dotterbolaget. Revisorn har lämnat rena revisionsberättelser för båda bolagen.

RN:s bedömning

Dotterbolaget i fråga hade inte redovisat utbetalningarna som utdelning och det fanns för övrigt ingen täckning i fritt eget kapital för utdelning i sådan omfattning. Inte heller lön eller liknande ersättning till aktieägaren var aktuellt. Mot den bakgrunden ansåg RN att utbetalningen skulle ses som penninglån från dotterbolaget till aktieägaren. RN:s uppfattning, om att dotterbolagets fodringar på aktieägaren inte längre stod på denne utan på det nya moderbolaget, var en omständighet som inte ändrade bedömningen. I denna fråga uttryckte RN att ansvaret för infriandet av lånen vid ett senare tillfälle kan ha övertagits av moderbolaget påverkar inte den rättsliga karaktären av utbetalningarna till aktieägaren. Revisorn ansågs i hög grad ha åsidosatt sina skyldigheter som revisor genom att bland annat inte anmärka på detta förhållande i revisionsberättelsen och kom att meddelas en varning.

Beslutsanalys

Ett förbjudet lån hade uppstått genom att aktieägaren gjort stora uttag ur dotterbolaget. Den rättsliga karaktären av utbetalningen var således fastställd. En fråga som då blev aktuell var om effekten av ett gäldenärsbyte, dvs. att betalningsansvaret hade övergått till någon annan kunde frånta den rättsliga karaktären av utbetalningen som ett förbjudet lån.

Från ett låneförbudsperspektiv innebar gäldenärsbytet i ärendet att betalningsansvaret som låg på en fysisk person (aktieägaren) i den förbjudna kretsen överfördes till en juridisk person som också ingick i den förbjudna kretsen (den juridiska person helägdes av samma fysiska person som fodringen i fråga var ställd till). Mot denna bakgrund ansågs gäldenärsbytet inte kunna påverka den rättsliga karaktären av utbetalningen av ett förbjudet lån. Gäldenärsbytet i den formen det skedde kunde inte motivera att revisorn utelämnade en anmärkning i sin revisionsberättelse. Detta bör revisorn vara förstådd med. God revisionsred i sammanhanget är att revisorn ska anmärka på detta förhållande i sin revisionsberättelse även om betalningsansvaret har övergått till någon annan genom ett gäldenärsbyte.

⁸⁵ Disciplinärende D 35/99.

5.3.3 Några andra transaktioner som kan innebära förbjudet lån

5.3.3.1 Normal varukredit?

Fall 7⁸⁶

Bakgrund

I ärendet har det framkommit att ett aktiebolag hade en fordran på en privat person och att fordringen uppkommit i samband med att samma person förvärvat en personbil från bolaget. Efter att RN hade tagit del av köpeavtalet noterades följande. Ingen tid var utsatt för när lånet skulle betalas tillbaka, det framgick inte heller att krav ställts på köparen att erlagga ränta på lånat belopp. I bolagets huvudbok fanns inget som tydde på att amortering eller ränta erlagts. Någon säkerhet för lånet hade inte heller kunnat noteras. Vidare framgår inte att revisorn låtit företa en extern värdering av bilen eller att denne skulle ha efterfrågat något värderingsintyg. Enligt revisorns egna uppgifter visade sig att köparen till bilen var son till en av bolagets styrelseledamöter, tillika hälftenägare i bolaget. Revisorn säger sig ha bedömt att fordran inte var ett penninglån utan en normal varukredit.

RN:s bedömning

RN tar ställning till om fordringen var ett penninglån i lagens mening eller en normal varukredit. Frågan ska enligt RN ses i ljuset av vad som sägs i förarbetena om det specifika förhållandet mellan penninglån i den mening som avses i 21 kap. ABL och normala varukrediter. I förarbetena som RN refererar till i ärendet uttalas att normala varukrediter inte träffas av förbudet. Det innebär bland annat att det inte finns något hinder för den som har en stor aktiepost i ett detaljhandelsföretag att köpa varor på kredit från företaget. Det framgår vidare att om kreditvillkoren skulle vara ovanligt förmånliga, kan det dock finnas anledning att behandla krediten som ett maskerat penninglån. Även en förlängning av ursprungligen avtalad kredittid skulle kunna betraktas som ett penninglån i lagens mening.

Enligt RN kunde inte en kreditförsäljning av en bil från ett plåtslageribolag till en privatperson utgöra en ”normal varukredit”. Även om så var fallet ansåg RN att kreditvillkoren var så förmånliga att det måste anses vara fråga om ett maskerat penninglån. Revisorn borde enligt RN ha skaffat sig en välgrundad uppfattning i frågan om sådana fordringar utgör lån till den förbjudna kretsen. Eftersom det vara fråga om ett maskerat penninglån så skulle revisorn enligt RN i sin revisionsberättelse ha anmärkt på detta förhållande.

Beslutsanalys

I ärendet klargör RN att i grunden ska en normal varukredit inte anses vara ett penninglån i den mening som avses i 21 kap. ABL. Men vid vissa situationer, framförallt när kreditvillkoren i köpeavtalet är ovanligt förmånliga kan en ”normal varukredit” ses som ett penninglån i ABL:s mening. Enligt RN är ett kreditvillkor ovanligt förmånligt om kredittiden i köpeavtalet hålls ”svävande” eller om inget krav finns i köpeavtalet på att ränta på lånat belopp ska erläggas. I dessa fall ska en varukredit betraktas som ett maskerat penninglån och en närmare granskning om närståendeförhållandet bör i så fall företas. Revisorn bör vara medveten om att en varukredit på en närstående till bolaget kan vara ett förbjudet lån om man i köpeavtalet inte uttryckligen avtalat om

⁸⁶ Disciplinärende D 38/02.

kredittid eller ränta. God revisionsred i detta sammanhang är att granska köpeavtalet närmare i syfte att bedöma om kreditvillkoret är ovanligt förmånligt och inte utelämna en anmärkning i revisionsberättelsen om kreditvillkoret i skuldförhållandet med den närstående är för förmånlig.

5.3.3.2 Förskottsbetalad utdelning och förskott på lön

Fall 8⁸⁷

Bakgrund

RN har ifrågasatt en revisors revisionsinsatser i ett aktiebolag. Ägarförhållandena var viktiga att beakta i ärendet och såg ut på följande sätt. Aktiebolaget (dotterbolaget) ägdes till 84,8 % av ett annat aktiebolag (moderbolaget), vilket i sin tur var helägt av en privatperson. Aktieägaren var VD och styrelseledamot i de båda bolagen. I ärendet framkom att dotterbolaget hade en fordran på VD:n tillika styrelseledamot i bolaget. Fordringen om 1.6 mnkr uppmärksammades i samband med att revisorn granskade personens (VD:n) avräkningskonto i dotterbolaget. Revisorn har dock bedömt att fordringen inte skulle kunna ifrågasättas på grundval av låneförbudsreglerna och motiverade detta genom att anföra följande förhållande. Sju dagar efter att fordringen i fråga hade iakttagits av revisorn beslutades på dotterbolagets bolagsstämma om en utdelning om 5 mnkr, varav 4.2 mnkr skulle tillfalla moderbolaget. Samma dag på moderbolagets bolagsstämma beslutades om en utdelning till aktieägarna (en ensam) om 4.18 mnkr. Vidare anförde revisorn att aktieägaren i moderbolaget hade lämnat instruktioner till dotterbolaget att av den utdelning som skulle tillkomma moderbolaget skulle 4.18 mnkr, dvs. ett belopp motsvarande aktieägarens utdelning i moderbolaget, hållas inne och gottskrivas det aktuella avräkningskontot i dotterbolaget. Efter att alla nämnda transaktioner vidtagits skulle aktieägaren istället ha en fordran på investmentbolaget på 2.5 mnkr.

Revisorn motiverade också sitt ställningstagande i frågan med hänsyn till ett gammalt uttalande från FAR där det bland annat uttrycktes att förskott på lön inte utgör lån samt att huvudaktieägarens avräkningsförda uttag i allmänhet torde vara förskott på lön, förutsatt att de slutregleras senast vid räkenskapsårets utgång (FAR:s samlingsvolym 2003, Del 2, sid 249). Revisorn ansåg således att låneförbudet inte vara tillämpligt på förevarande situation.

RN:s bedömning

I fråga om vinstutdelning uttalar RN att i 12 kap. ABL (numera i 18 kap. ABL) föreskrivs att det ska finnas tillgängligt fritt kapital för att utdelning som för övrigt bestäms av bolagsstämman ska berättigas. Fritt kapital sägs i kommentarerna till ABL uppkomma och således utdelningsbart först när beloppet har redovisats och fastställts som årets resultat. Sålunda kan inte någon utdelning beslutas under tiden från ett räkenskapsårs utgång till dess resultatet fastställts, inte ens om samtliga aktieägare samtycker därtill. Med beaktandet av det nyss sagda är enligt RN en ”förskottsutdelning” förbjudet enligt ABL och då kan inte heller transaktionen i fråga ses som det. Att det rör sig om ”efterutdelning” avseende utdelningsbara vinstmedel hänförliga till föregående räkenskapsår har inte heller kunnat förklaras. Om frågan om transaktionen kan likställas med förskott på lön har RN förklarat att det är moderbolaget och inte aktieägaren som är huvudaktieägare i dotterbolaget och ändrar inte bedömningen av den anledningen. RN tillägger att omständigheten att dotterbolaget inte åsamkats någon skada är betydelselöst för bedömningen. Fordringen ses som ett förbjudet lån och en

⁸⁷ Disciplinärende D 46/06.

anmärkning på detta förhållande i revisionsberättelsen skulle ha företagits av revisorn. RN finner att revisorn i detta avseende har åsidosatt sina skyldigheter som revisor. Tillsammans med andra omständigheter meddelas revisor en erinran.

Beslutsanalys

RN klargör i ärendet att det aktiebolagsrättsliga rättssystemet inte lämnar utrymme för en så kallad förskottsutdelning då disponibla utdelningsbara medel är okänt vid tiden för bolagsstämmobeslutet om utdelning. I den meningen synes den rättsliga karaktären på utbetalningen inte kunna skifta genom att hävda att det rör sig om en förskottsutdelning. I ett annat ärende behandlas samma sakfråga.⁸⁸ RN uttrycker sig på följande sätt: att en bolagsstämman – efter ägarens uttag av medel ur bolaget – fattar beslut om utdelning till denne förtar givetvis inte förskottsbetalningens karaktär av ett förbjudet lån. I ett annat ärende med liknande beröringspunkter hävdade revisorn att ett bolags möjlighet att frambringa en balanserad vinst motiverar att inte betrakta en fordring till den förbjudna kretsen som ett förbjudet lån.⁸⁹ RN:s ståndpunkt i frågan är oföränderlig, en sådan vinst förtar inte fordrans karaktär av ett förbjudet lån. RN har samma ställningstagande i samtliga ärenden.

Förskott på lön faller i normala fall utanför låneförbudsregelns tillämpningsområde. Men ligger ett moderbolag emellan det långivande bolaget och den fysiska personen kan fordringen enligt RN inte betraktas som ett förskott på lön eftersom det är moderbolaget som är huvudaktieägaren och inte den fysiska personen. Samma sakfråga behandlades också i ett annat tillsynsärende.⁹⁰ RN fann att fordringen på en aktieägare i bolaget inte kunde vara att anse som förskott på lön eftersom fordringen kvarstod oreglerad vid utgången av räkenskapsåret. Revisorn bör således känna till att en förskottsutdelning har i de flesta fall ingen betydelse för bedömningen av en närståendetransaktions förenlighet med låneförbudsregeln, och att ett förskott på lön bör vara reglerat före räkenskapsårets utgång för att inte transaktionen ska vara i strid mot låneförbudsregeln. God revisions sed i detta avseende är att under de omständigheter som har beskrivits ovan kan varken en förskottsutdelning eller ett förskott på lön vara en giltig grund att inte anmärka på förekomsten av ett förbjudet lån i revisionsberättelsen.

5.3.4 Några sammanfattade synpunkter

När transaktioner har en annan beteckning än penninglån men innebörden är densamma ska revisorn anmärka i sin revisionsberättelse på förekomsten av ett förbjudet lån, förutsatt att ”lånet” har lämnats till någon i den förbjudna kretsen. Skiljelinjen mellan vad som är ett penninglån i ABL: mening och exempelvis varukredit eller förskott på lön är dock inte tydlig och lätt att dra för en revisor eftersom lagtexten ger begränsad vägledning i detta hänseende. Kreditvillkoret i köpeavtalet vad gäller varukrediten och om lönen har reglerats före räkenskapsårets utgång vad gäller förskott på lön är två viktiga förhållanden som revisorn bör beakta när denne ska bedöma den rättsliga karaktären av transaktionen. Att ett gäldenärsbyte på det sättet som det företogs i ärendet⁹¹ kan utgöra ett penninglån enligt ABL är inte formulerat i lagtext. Två förhållanden ska beaktas av revisorn när den rättsliga karaktären av transaktionen ska fastställas vid denna form av gäldenärsbyte. Hur balanserna ser ut i

⁸⁸ Disciplinärende D 6/00-01.

⁸⁹ Disciplinärende D 5/02.

⁹⁰ Disciplinärende D 10/03.

⁹¹ Disciplinärende D 21/01.

den enskilda firman innan det övergår till ett aktiebolag och hur ägarförhållandena ser ut i aktiebolaget i samband med skiftet av associationsformen.

Det finns två viktiga frågor till som revisorn ska beakta i detta sammanhang. Om en transaktion som gäldenärsbyte, återbetalning eller en förskottsutdelning kan frånta en transaktions rättsliga karaktär av ett förbjudet lån. Om så är fallet kan revisorn då utelämna en anmärkning i sin revisionsberättelse. Att betalningsansvaret har övergått till någon annan vid ett gäldenärsbyte eller att skuldförhållandet har reglerats före eller per balansdagen vid en återbetalning är förhållanden som revisorn inte ska ta hänsyn till i bedömningen och ger inte skäl att utelämna en anmärkning i revisionsberättelsen av förekomsten av ett förbjudet lån. Att kalla ett förbjudet penninglån för en förskottsutdelning är inte heller ett giltigt skäl att utelämna en anmärkning i revisionsberättelsen. Viktiga omständigheter att beakta för revisorn i detta avseende är om beslutet om utdelning har fattats vid tidpunkten efter räkenskapsårets utgång till dess att resultatet har fastställts eller vid den tidpunkt där fritt kapital kan fastställas.

5.4 Undantag enligt låneförbudsbestämmelserna

Undantaget i 21 kap. 2 § ABL ska tolkas från två perspektiv; långivarperspektivet och låntagarperspektivet. Från båda sidorna ska vissa förutsättningar vara uppfyllda för att undantag ska medges. Dessa villkor har i lagtexten formulerats i abstrakta termer som ”rent affärsmässiga skäl” och ”uteslutande för gäldenärens rörelse”. De uppfattas i allmänhet som svårtolkade och svåra att tillämpa för revisorn. Dessutom följer vissa skyldigheter för revisorn att beakta när förbjudna lån blir undantagen av kommersiella skäl. Detta kapitel tar itu med dessa frågor.

5.4.1 Kommersiellt lån

Fall 9⁹²

Bakgrund

I ärendet har det uppmärksammats att ett bolag hade en fordran på ett annat bolag närstående till aktieägaren i det långivande bolaget. En person ägde samtliga aktier i det långivande bolaget och dennes son ägde samtliga aktier i låntagarbolaget. Det är på denna grund RN har ifrågasatt revisorns revisionsinsatser i det långivande bolaget enligt låneförbudet. Revisorn har i denna fråga uppgett att lånet använts till ombyggnad i låntagarbolagets rörelse och var i det sammanhanget näringsbetingat. I revisorns revisionsberättelse saknas dock information om huruvida styrelsen hade upprättat en förteckning enligt 21 kap. 10 § ABL över vissa lån och säkerheter. Eller att denne gjort några överväganden i detta hänseende. Vidare har det noterats att det långivande bolagets resultat var negativt, leverantörsskulderna var förfallna och att skatter och avgifter betalats försent. En inblick i bolagets kassa och bank utvisade att företaget också hade likviditetsbrist. Revisorn motiverar utlåningen med att ränta erhöles för utlånat kapital.

⁹² Disciplinärende D 32/10.

RN:s bedömning

Det förhållandet att det långgivandebolagets ägare är son till lån mottagarbolagets ägare innebär att låneförbudet är tillämpligt. Revisorn har hävdade att det förbjudna lånet är undantaget av kommersiella skäl. Med beaktandet av vad som uttalas i de nyare förarbetena till denna lagstiftning har RN i denna fråga valt att se sakförhållanden i ärendet från ett perspektiv, långivarperspektivet (jmf lån mottagarperspektivet). Från ett långivarperspektiv ska lånet ha lämnats av rent affärsmässiga skäl, vilket i sammanhanget innebär att lånet ska vara ägnat att, direkt eller indirekt, befrämja det långgivandebolagets intressen. En förutsättning är också att det långgivande bolaget ska ha likviditetsöverskott. RN har noterat att det långgivande bolagets likvida medel uppgick till 6000 kr vid ingången av räkenskapsåret och till 1000 kr vid räkenskapsårets utgång. Därtill har man bland annat konstaterat att leverantörsskuldena förfallit och resultatet varit negativt. Med beaktandet av detta bedömer RN att bolagets likviditet anses ha varit hotad efter det att lånet lämnades och drar slutsatsen att, oavsett om marknadsmässig ränta har utgått, kan inte lånet ha varit affärsmässigt betingat från ett långivarperspektiv. Att revisorn inte heller gjort några övervägande på detta förhållande kan bara bedömas som, enligt RN, att dennes granskning varit begränsad. Revisorn har mot denna bakgrund allvarligt åsidosatt god revisionssed. RN anser att revisorn i ytterligare ett avseende har åsidosatt god revisionssed, genom att inte ha undersökt om styrelsen hade upprättat en sådan särskild förteckning som föreskrivs i 21 kap. 10 § 1 st. ABL. RN ansåg att revisorn i flera avseenden brustit i sina skyldigheter som revisor och meddelades en varning.

Beslutsanalys

Långivarbolagets överlag dåliga ekonomi föranledde RN att ifrågasätta det förbjudna lånet från ett långivarperspektiv. Omständigheter som har haft betydelse för bedömningen av affärsmässigheten utifrån det långgivande bolagets intresse har i ärendet varit bolagets bristfälliga likviditet, förfallna leverantörsskulder, negativa resultatet och att skatter och avgifter erlagts försent. Det kan kännas vid att bolagets bristfälliga likviditet före lånetillfället och efter haft störst betydelse i bedömningen. Dock är ärendets betydelse i detta hänseende begränsad därför att det var uppenbart att likviditetsbrist förelåg. RN utvecklar inte likviditet resonemanget vidare. Vad egentligen ett likviditetsöverskott betyder har inte heller i förarbetena förklarats.

I ett annat ärende valde RN att ifrågasätta grunderna för vilka revisorn accepterat ett förbjudet lån från ett lån mottagarperspektiv efter att det inte gick att utesluta att lånet var affärsmässigt betingat ur ett långivarperspektiv. Från detta perspektiv ska följande förutsättningar föreligga enligt RN. Galdenären ska driva en rörelse, och den ska existera vid lånetillfället vilket innebär att lån i syfte att galdenären ska starta en rörelse inte omfattas av undantagsregeln. Hela lånet ska också vara avsett för galdenärens rörelse.⁹³ I abstrakta termer framhåller RN, i ett ärende, deras uppfattning om vad god revisionssed är vid kommersiella undantagssituationer.⁹⁴ Revisorn ska ha utfört en granskning eller gjort några närmare överväganden av sambandet mellan utlåningen och bolagens affärsmässiga förhållanden.

God revisionssed i kommersiella undantagssituationer kräver också att man ska ha undersökt om styrelsen har upprättat en specifik förteckning över lån som undantagits av kommersiella skäl. I ett annat ärende behandlades samma sakfråga och där uttalade RN att i kommersiella undantagssituationer ska revisorn vidta två åtgärder för att hålla sig inom ramarna för god revisionssed. Revisorn ska uppmärksamma styrelsen om deras lagstadgade skyldighet att upprätta en

⁹³ Disciplinärende D 35/07.

⁹⁴ Disciplinärende D 27/05.

särskild förteckning över lån som revisorn har bedömt som kommersiella. I revisorns revisionsberättelse ska information om huruvida en sådan förteckning har upprättats finnas.⁹⁵ RN har tolkat ABL som att revisorn har en skyldighet att påtala kravet för bolagsledningen att upprätta en särskild förteckning, för de fall lånet är att anse som ett kommersiellt lån. Detta förordnar RN revisorn att förhålla sig till i kommersiella undantagssituationer i enlighet med god revisionssed utan att det är direkt uttryckt i lagtext.

5.5 Några sammanfattade synpunkter

Revisorn är i kommersiella undantagssituationer skyldig att kontrollera att tre förutsättningar är uppfyllda för att penninglån till närstående ska kunna undantas av kommersiella skäl. Revisorns granskning angående två av dessa förutsättningar handlar om att klargöra om låntagarbolaget har en befintlig rörelse vid lånetillfället och att kontrollera så att hela lånebeloppet tillkommit bolaget. I lagtext framgår inte att gäldenären ska ha en befintlig rörelse vid lånetillfället vilket kan medföra vissa tillämpningsproblem för en revisor. Revisorns granskning avseende tredje förutsättningen handlar i allt väsentligt om att granska bolagets likviditet före lånetillfället och hur bolagets likviditet kommer att se ut kort tid efter lånetillfället. Det är dock oklart vad innebörden av begreppet likviditetsöverskott är. I brist på anvisningar vad gäller detta begrepps innebörd kan det leda till tillämpningsproblem för en revisor i mindre uppenbara fall.

Ytterligare krav ställs på revisorn i kommersiella undantagssituationer som handlar mindre om revisorns granskning utan om dennes upplysningsskyldighet till allmänheten. För de fall lån bedöms som kommersiellt lån är revisorn skyldig att återge ett uttalande i revisionsberättelsen om styrelseledamoten och VD:n har fullgjort sin skyldighet att upprätta en företeckning över lån som bolaget lämnat till närstående som bedömts som kommersiella. Revisorn är också skyldig att påtala för bolagsledningen om att den skyldighet de bär vid dessa situationer. Detta framgår i tillsynsärendet men inte i lagtext vilket också försvårar tillämpningen av undantaget.

⁹⁵ Disciplinärende D 16/10, D 14/06 och D 28/09.

6. Slutsatser

Syftet med uppsatsen är att utröna vad som är god revisionssed när en revisor granskar transaktioner som är eller kan vara i strid med låneförbudet i 21 kap. ABL. Vad som anses vara god revisionssed i sammanhanget har i första hand uttolkats i de tillsynsärenden som har behandlat låneförbudet. En låneförbudssituation har inslag av en eller flera rättsliga problem. Tre rättsliga problemområden, när det gäller låneförbudsreglerna och revisorns revision, har identifierats vid den fördjupade analysen av tillsynsärendena, *den s.k. förbjudna kretsen, den rättsliga karaktären på transaktionen och kommersiella lån*. De rättsliga problemen i dessa områden som uppsatsen redogjort för gäller svårtolkade begrepp, problematiska omständigheter och förhållanden och utvidgade tolkningar av ABL.

Revisorsnämnden (RN) har, när en låneförbudssituation uppkommit, framförallt fokuserat på två saker, *vilken inriktning och omfattning* revisorns granskning haft i förvaltningsrevisionen och *hur* revisionsberättelsen har anpassats till resultatet av denna granskning. RN har som utgångspunkt att det är revisorns skyldighet att särskilt uppmärksamma närstående transaktioner i sin revision och att högre krav kan ställas på revisorns granskning i detta hänseende. Enligt RN är god revisionssed vid granskningen av närstående transaktioner att revisorn bildar sig en egen välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet för att kunna bedöma om transaktionen är förenlig med låneförbudsreglerna.

Begreppet välgrundad uppfattning och hur detta uppkommer för en revisor torde ha stor betydelse i detta sammanhang eftersom det utgör ett led i vad god revisionssed är. Om revisorn upplever sig ha en välgrundad uppfattning om närståendeförhållandet får revisorn samtidigt ett bättre underlag för att sedan kunna avgöra vad en revisionsberättelse ska innehålla. Om den ska innehålla en anmärkning eller inte, eller om den ska innehålla ett uttalande om huruvida bolagsledningen har upprättat en särskild förteckning över lån som bedöms som kommersiella lån eller inte. Detta utgör det andra ledet i vad god revisionssed är i detta sammanhang, dvs. att revisionsberättelsen är anpassad till låneförbudssituationen och revisorns granskning i detta avseende. En egen välgrundad uppfattning bör lämpligen införskaffas genom att revisorn själv granskar närståendeförhållandet närmare och inte förlitar sig helt och hållet på externa uppgifter. Begreppets innebörd är avhängig till närståendeförhållandets form och till de tillämpningsproblem och tolkningsfrågor som låneförbudsreglerna ger upphov till. Det finns alltså inte ett sätt att granska närståendeförhållandet.

I de tillsynsärenden som har redogjorts för i *kapitel 5* visas vilken inriktning och omfattning revisorns granskning ska ha vid låneförbudssituationer. I kapitlet identifierades tre rättsliga problemområden. I det första, *den förbjudna kretsen* handlar den rättsliga problematiken i första hand om begreppet bestämmande inflytande, granskningen ska i huvudsak styras mot att undersöka storleken på aktieinnehavet. I det andra, *den rättsliga karaktären av transaktionen* rör den rättsliga problematiken om att dra en skiljelinje mellan det flertalet transaktioner som ligger begreppet penninglån nära, revisorn ska vid exempelvis varukrediter till närstående till bolaget undersöka om köpeavtalen med dessa personer innehåller ovanligt förmånliga villkor. Om villkoren i köpeavtalen är för förmånliga kan nämligen varukrediten betraktas som ett förbjudet lån. En uttalad kredittid och räntekrav är två

viktiga punkter som ska finnas med i avtalet för att varukrediten ska ses som en normal varukredit och inte ett förbjudet lån i ABL:s mening. Ett förskott på lön kan ses som ett förbjudet lån om posten inte har reglerats före räkenskapsårets utgång. Det är därför väsentligt att revisorn granskar bolagets räkenskaper i syfte att kontrollera att denna post reglerats. Revisorn ska vara medveten om att transaktioner som gäldenärsbyten, återbetalning av det förbjudna lånet eller förskottsutdelning inte har rättsliga effekter, dvs. ett fråntagande av den rättsliga karaktären av ett förbjudet lån från en transaktion. Mot denna bakgrund kan inte heller revisorn utelämna en anmärkning i revisionsberättelsen om en sådan transaktion företas under räkenskapsåret. I det tredje, *kommersiella lån* handlar den rättsliga problematiken om hur villkoren ska tillämpas av revisorn för att ett undantag ska medges, revisorn ska kontrollera så att de tre förutsättningarna är uppfyllda. Revisorn ska bland annat granska bolagets olika tillgångskonton för att ha möjlighet att bedöma om det långivande bolaget har ett likviditetsöverskott som motiverar en utlåning och kontrollera så att hela lånebeloppet tillkommit gäldenären. Revisorn ska också kontrollera allmänna företagsregister för att förvissa sig om att det långivande bolaget har en befintlig rörelse. En kommersiell undantagssituation handlar inte enbart om att kontrollera och granska. Revisorn har även skyldighet att upplysa allmänheten om huruvida bolagsledningen uppfyllt skyldigheten att upprätta en förteckning över lån som bedömts som kommersiella. Revisorn är också skyldig att påtala ledningen om deras skyldighet att upprätta en förteckning över sådana lån.

Det som har framgått av rättsfallsanalysen i *kapitel 5* och slutsatserna i *kapitel 6* ska förhoppningsvis ge ökad klarhet om vad som anses vara god revisionsbedömning när revisorn granskar transaktioner som är eller kan vara i strid med låneförbudet i ABL.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 1995:44 Aktiebolagets organisation.
Proposition 2004/05:85 Ny aktiebolagslag.
Proposition 1997/98:99 Aktiebolagets organisation.
Proposition 1975:103 Förslag till ny aktiebolagslag.
Proposition 1973:93 Förslag till lag om konvertibla skuldebrev m.m.

Litteratur

Andersson, Jan, *Kapitalskyddet i aktiebolag*, Jure AB, Stockholm, 2010
Bergström, Clas och Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009.
Carrington, Thomas, *Debatt revisorsrollen: Ansvarsfullhet är viktigare än att följa regler*, Balans nr 1, 2011.
Fars samlingsvolym, *Revision 2011*, Far Akademi AB, Stockholm, 2011.
FAR:s Revisionsbok 2002, Stockholm, 2002.
FAR, *Revision en praktisk beskrivning*, FAR Förlag AB, Stockholm, 2006
Johansson, Svante, *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, Elanders Sverige AB, Vällingby, 2011.
Lundén, Björn, *Aktiebolag, skatt, ekonomi och juridik*, Björn Lundén Information AB, Näsviken, 2010.
Moberg, Krister, *Bolagsrevisorn*, Norstedts Juridik AB, Uppsala, 2006.
Nerep, Erik, *Aktiebolagsrättsliga studier – särskilt om kapitalskyddet*, Juristförlaget, Stockholm, 2004.
Posselius, Elisabet, Grosskopf, Göran, Gometz, Ulf och Huldén, Lennart, *Skyddet för aktiebolagets egna kapital*, Printgraf, Stockholm, 2000.
Rodhe, Knut, *Aktiebolagsrätt*, Norstedts Tryckeri AB, Stockholm, 1999.
Sandeberg, Af, Caterina, *Aktiebolagsrätten*, Studentlitteratur, Stockholm, 2007.
Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2006.
Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2010.
Svensson, Ulf, *Nya aktiebolagslagen en utförlig genomgång*, Björn Lundén Information AB, Näsviken, 2004.
Trehörning, Pär, *Revisorn & konsultrollen: ”Revisorn måste hela tiden vara klar över att klienten har förstått”*, Balans nr 5, 1993.
Wennberg, Inge, *Revisorer tolkar låneförbudet olika*, Balans nr 11, 1990.

Disciplinärenden från Revisorsnämnden

D 35/10
D 32/10
D 28/10
D 16/10
D 28/09
D 25/08
D 13/08
D 36/07
D 35/07
D 46/06
D 32/06
D 14/06
D 27/05
D 10/03
D 3/03
D 38/02
D 5/02
D 21/01
D 14/01
D 6/00-01
D 35/99
D 44/98
D 36/98
D 35/97
D 27/96